

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

زمان چاپ: ۱۴۰۱/۰۴/۱۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

چگونگی افزایش کارایی و کیفیت محور و منظر خیابان هدایت محله دروس تهران با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP)

پدیده وحدتی منش^۱، بهنام افتخاریان^۲، مسعود تقی پورسندان^۳، کیانوش حسنی^۴

۱- نویسنده مسئول: دانشجو کارشناسی ارشد رشته طراحی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یادگار امام^(۶)، شهرری، تهران، ایران

۲- دانشجو کارشناسی ارشد رشته طراحی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یادگار امام^(۶)، شهرری، تهران، ایران

۳- دانشجو کارشناسی ارشد رشته طراحی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یادگار امام^(۶)، شهرری، تهران، ایران

۴- استادیار گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یادگار امام^(۶)، شهرری، تهران، ایران

پست الکترونیک نویسنده مسئول: padid.vmanesh@gmail.com

چکیده

با توسعه محلات در کلان‌شهر تهران، ارتقاء سطح کیفی زندگی و همچنین رضایتمندی شهروندان از محل سکونتشان، به عنوان بخش مهمی در طراحی شهری مطرح می‌باشد. یکی از بحث‌های قابل تأمل و تحقیق در همین باب، افزایش کارایی و کیفیت محور و منظر در محلات است. محله دروس که یکی از بخش‌های برنامه‌ریزی شده در شهر تهران می‌باشد، دارای کمبودها و نیازهایی است. تحقیق پیش‌رو، تلاشی در جهت رفع آن‌ها، ارائه پیشنهادات و راه‌کارهایی در راستای چگونگی افزایش کارایی و کیفیت محور و منظر است که با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) انجام گردیده. گردآوری اطلاعات، از طریق بازدیدهای میدانی، مصاحبه با اهالی، کسبه، ریش‌سفیدان و متخصصین امر در محدوده (حوزه مداخله) خیابان هدایت که قابل تعمیم به کل محله (حوزه بلافضل) می‌باشد، صورت گرفته است. پس از جمع‌آوری و بررسی اطلاعات بدست آمده، معیارها و زیرمعیارهای کالبدی (بلوک بندی، قطعه بندی)، عملکردی (پهنه بندی کاربری، کاربری مختلط)، ادراکی - بصری (نشانه‌های شهری، بدنه‌های با ارزش شهری)، اجتماعی - اقتصادی (فضاهای شهری، امنیت اجتماعی) و دسترسی (حمل و نقل سواره و عمومی، پیاده‌راه) تعیین و آلترناتیوها در سه سطح (آلترناتیو ۱: مؤلفه‌های طبیعی، آلترناتیو ۲: مؤلفه‌های مصنوعی و آلترناتیو ۳: ترکیب مؤلفه‌های طبیعی و مصنوعی) معرفی شدند. در نهایت، محققین توانستند با انتخاب آلترناتیو ۳ (ترکیب مؤلفه‌های طبیعی و مصنوعی) و ارائه راه‌کارهای طراحی اعم از ارتقاء مرکز محله (میدان هدایت) با استفاده از مبلمان شهری مناسب و شایسته، تقویت نورپردازی مسیر با در نظر گرفتن مصرف انرژی (استفاده از تیرک‌های دارای پنل خورشیدی) در فواصل مشخص، احیاء و احداث فضای سبز و ... در راه رسیدن به هدف خود، گامی مؤثر بردارند تا شهروندان بخصوص اهالی و سکنه این محله، کیفیت زندگی مطلوبتری را تجربه کنند.

واژگان کلیدی: کیفیت منظر، روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP)، محله دروس، خیابان هدایت

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۱- مقدمه

یکی از مهمترین اهداف طراحی شهری، ایجاد محیط‌های انسانی با کیفیت می‌باشد. توجه به نیازها و چگونگی پاسخ دادن به آن‌ها در محیط شهری، امری است که در طول تاریخ، قدمتی طولانی داشته و راه‌حل‌های مربوط به خود را نیز به همراه دارد. شناخت انسان و نیازهای وی و همچنین چگونگی پاسخ دادن به آن‌ها، از عوامل اساسی در طراحی و شکل‌دهی به محیط‌های شهری می‌باشد. از سوی دیگر، هویت هر مکان شهری و توسعه فضایی و غیرفضایی محیط‌های انسانی، پیوندهای ناگسستنی با خواست‌های انسانی دارد.

توجه به فضاهای شهری، امری است که از نیازهای انسان، نشأت می‌گیرد. در طراحی محیط‌های شهری انسان محور، ایجاد فضاهایی که در جهت رفع نیازهای استفاده‌کنندگان از آن‌جا را تأمین می‌کند، بسیار مهم است. محیط‌های شهری باید بگونه‌ای باشند که به نیازهای گروه‌های مختلف بهره‌بردار، فارغ از سن، جنسیت، نژاد و طبقات مختلف درآمدی و فرهنگی، در جهت رفع خواسته‌های متنوع آنان، پاسخ گفته و قابلیت تأمین نیازها و فعالیت‌های آنان را به همراه داشته باشند. اگر چه انسان‌ها از نگاه جغرافیای زیستی و محیط فرهنگی در بستر زمان، در شرایط متفاوت به سر می‌برند، اما در بسیاری از نیازهای اساسی خویش، دارای اشتراکاتی هستند که طراحان شهری، با توجه به این نیازها، در جهت ارتقاء سطح کمی و کیفی فضاهای انسان محور، در فرهنگ‌ها و اقلیم‌های متفاوت، اقدامات خویش را بیان می‌دارند. توجه طراحان شهری به نقش خواست‌های انسانی در راستای ارتقاء سطح زندگی، آنان را قادر می‌سازد تا در جهت توسعه کالبدی، فرهنگی، زیست محیطی، اجتماعی، اقتصادی و ... الگوهای مناسب را ارائه نمایند. کریستوفر الکساندر^۱ و دونالد اپلبارد^۲، از طراحان و برنامه‌ریزان هستند که در رویکرد انسانی فضاهای شهری تحقیقات بسیاری انجام داده‌اند. مقایسه طرز تفکر و نگرش آن‌ها در فرایند برنامه‌ریزی فضاهای شهری، بیانگر روش‌های مختلفی در برخورد با محیط‌های انسانی می‌باشد.

۲- سؤالات تحقیق

- ۱- معیارهای کمی و کیفی خیابان هدایت محله دروس، در کلان شهر تهران در چه سطحی قرار دارند؟
- ۲- تأثیر کارایی و کیفیت محور و منظر در خیابان هدایت محله دروس تهران، بر زندگی اهالی و سکنه چگونه است؟
- ۳- میزان رضایتمندی ساکنین و اهالی خیابان هدایت محله دروس تهران از نظر کارایی و کیفیت محور و منظر، در چه حدی می‌باشد؟

۳- اهداف تحقیق

هدف از انجام این پژوهش، ارزیابی و سنجش معیارهای کالبدی، عملکردی، ادراکی - بصری، اجتماعی - اقتصادی و دسترسی و هم‌چنین زیر معیارهای آن‌ها، در راستای افزایش کارایی و کیفیت محور و منظر خیابان هدایت محله دروس تهران با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP)، می‌باشد. در ضمن با بررسی معیارهای بیان شده، به تأثیر کارایی و کیفیت محور و منظر در محدوده مورد نظر، پرداخته و در نتیجه به میزان رضایتمندی ساکنین خیابان هدایت خواهیم رسید.

1 - Christopher Alexander
2 - Donald Sidney Appleyard

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۴- مبانی نظری تحقیق

محلات می‌توانند تأثیر بسیار زیادی بر سلامت، رفاه و کیفیت زندگی انسان داشته باشند. محله از زوایای مختلف، دارای تعاریف متفاوتی است، به عنوان مثال، به لحاظ کالبدی با دیوار، راه یا مرزهای تعیین شده و مشخص، از نظر اجتماعی با ادراک ساکنان محلی، از نظر عملکردی با حوزه‌های خدماتی، از نظر محیطی با خصوصیات ترافیک و دسترسی، کیفیت و امنیت و از نظر زیبایی با داشتن ویژگی‌ها و سن تعریف می‌شود.

۴-۱- تعریف محله: اصطلاح محله همواره در طول تاریخ، در میان شهرنشینان با ویژگی‌های بسیار مشابه، بدون توجه به فرهنگ‌های گوناگون، رایج بوده است. با وجود چنین تشابهات ریشه‌ای در واژه‌شناسی شهری، در مقابل، تعاریف متفاوتی از مفهوم محله از سوی پژوهشگران علوم مختلف مطرح گردیده است. از دیدگاه معماری و شهرسازی (کالبدی)، محله به مجموعه‌ای اطلاق می‌گردد که از اندازه‌ای مشخص پیروی کرده و از نظر فضایی، رابطه‌ای روشن بین داخل و خارج مطرح می‌سازد. جهت‌گیری فضایی محله با تضادی که با بافت اطراف دارد، معنا پیدا می‌کند که این تضادها در صورت وجود یکی از ۴ وضعیت داشتن محدوده و لبه‌ای مشخص، داشتن تیپ خاص معماری ساخت و ساز و ابنیه، داشتن یک مرکز مشخص و تفاوت در نوع شبکه‌های ارتباطی داخلی و پیرامونی محله (از لحاظ هندسی و عرض معبر) (تیس اونسن، ۱۳۸۷: ۳۳)، پدید می‌آید. بر اساس دیدگاه جامعه‌شناسی (اجتماعی و جمعیتی)، محلات شهری به مفهوم واحدهای اجتماعی حقیقی هستند که تا حدی به صورت انفاقی و ناخودآگاه به وجود آمده و با گذشت زمان توانسته شکل و فرم ثابت و پایداری به خود گرفته و حریم مشخصی را برای خود تعریف نمایند. در حقیقت این اجتماعات از افرادی با خصوصیات اجتماعی و فرهنگی مشابه تشکیل شده که به واسطه این اشتراک، نوعی همبستگی و روابط متقابل جمعی میان آنان به وجود آمده است. به همین دلیل می‌توان هر محله را برحسب مختصات اجتماعی آن، از سایر محلات متمایز نمود (خاکساری و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۲۷). از نقطه نظر روان‌شناسی (ادراکی)، لینچ، محله را در قالب عناصر پنجگانه اصلی (راه، گره، لبه، نشانه، محله) تشکیل دهنده سیمای شهر جای داده و تعریف مشخصی از آن ارائه می‌دهد. به اعتقاد وی، محله محدوده وسیعی است که به دلیل برخورداری از برخی خصوصیات مشترک و خاص، قابل شناسایی بوده به طوری که فرد با ورود به آن، به صورت ذهنی حضور خود را در این محدوده‌ها احساس می‌نماید (چپ من، ۱۳۸۴: ۳۳). در تعبیر جغرافیایی، مفهوم محله ضمن دارا بودن مکان معین، به اجتماعی گفته می‌شود که در چنین فضایی سکونت دارند و از برخوردها و رویارویی با یکدیگر، بهره‌مند می‌شوند. ماهیت محله از دیدگاه جغرافیدانان شهری و اجتماعی، فرصتی را برای مردم فراهم می‌آورد تا با یکدیگر دیدار کنند، در گذران زندگی روزمره شرکت کرده و در تلاش برای غلبه بر مشکلاتشان به همکاری بپردازند. از جمع بندی تعاریف ارائه شده در بالا می‌توان چنین برداشت نمود که محلات شهری به بخش‌هایی از شهر گفته می‌شود که ضمن داشتن محدوده و اندازه‌ای مشخص، حداقل در یکی از ابعاد اجتماعی، اقتصادی و کالبدی دارای ویژگی‌های متجانسی است.

۴-۲- تعریف کیفیت محیط و فضاهای شهری: کیفیت محیط و فضاهای شهری عبارتند از شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی- فضایی محیط شهری که نشان‌دهنده میزان رضایت یا عدم‌رضایت شهروندان از محیط شهری است (شماعی و پوراحمد، ۱۳۸۴: ۲۷۴). فضاهای شهری، عرصه‌هایی هستند که فعالیت‌های عمومی زندگی شهری در آن‌ها اتفاق می‌افتد. خیابان‌ها، میدان‌ها و پارک‌های یک شهر فعالیت‌های انسانی را شکل می‌دهند. این فضاهای پویا در مقابل فضاهای ثابت و بی‌تحرك مانند محل کار و سکونت، اجزای اصلی و حیاتی یک شهر را تشکیل می‌دهند و از سویی دیگر، فضای شهری فضایی است که در آن با غریبه‌ها سهیم هستیم، مردمی که اقوام، دوستان یا همکار ما نیستند. فضایی برای سیاست، مذهب، داد و

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ستد و ورزش است. فضایی برای همزیستی مسالمت آمیز و برخورد‌های غیرشخصی با دیگران، جایی که انسان زندگی اجتماعی را یاد می‌گیرد و موظف به رعایت هنجارهایی خاص خواهد بود.

بطور کلی فضاهای شهری به دو دسته فضای عمومی و فضای خصوصی تقسیم می‌شوند. واضح است که محدوده‌ها و مکان‌هایی که برای قشری خاص و کاملاً اختصاصی طراحی می‌شوند، فضاهای خصوصی به حساب می‌آیند، مانند مسکن. این در صورتی است که عرصه عمومی به نوعی یک قلمرو همگانی بوده که عموم شهروندان، حق حضور در آن را دارند. فضاهای عمومی، آن دسته از فضاهایی هستند که «عموم شهروندان بدون نیاز به کنترل و ... حق ورود و حضور در آن‌جا را دارند»، فضاهایی چون خیابان‌ها، پارک‌ها، میدان‌ها، بازارها و مساجد و ... به عبارت دیگر، منظور از عمومی بودن فضا، حضور افراد از اقشار و سنین مختلف و جریان داشتن فعالیت‌های متنوع اجتماعی و خدماتی در آن است. بنابراین فضای عمومی شهری، فضای باز قابل حضور برای گروه‌های مختلف اجتماعی است که پویایی و کارایی آن نیازمند تعاملات اجتماعی و برخوردهای متنوع است.

مهمترین معیاری که در ارزیابی شهرها، فضاها و محیط‌های شهری باید در نظر گرفته شود، کیفیت عرصه‌های عمومی شهری موجود در آن است. واقعیت این است که مردم بر اساس کیفیت آن چه در اطراف خود دیده و تجربه می‌کنند، در مورد آن قضاوت می‌کنند. این دسته از فضاها به علت مقیاس عملکردی و همچنین طیف متنوع و گسترده مخاطبان خود، دارای بیشترین سهم در حیات جمعی شهروندان هستند، از این رو افزایش کیفیت این دسته از فضاها بیش از سایر انواع فضاها موجب ایجاد جامعه شهری سالم و شکوفا خواهد شد.

در دهه‌های اخیر که مفهوم کیفیت به ادبیات طراحی شهری و شهرسازی راه یافته، فضاهای شهری خوب با مفهوم کیفیت مطلوب آن سنجیده می‌شود. به هر میزان که شهرها بتوانند محیط‌های عمومی مطلوبتری برای شهروندان ایجاد کنند تا تعامل‌های اجتماعی بهتری در آن صورت بگیرد، به همان میزان شهر از کیفیت بالاتری در شهرنشینی و سلامت روان ساکنین آن برخوردار خواهد شد. از سویی دیگر، مفهوم شهرنشین و شهروند در این مکان‌های عمومی شکل خواهد گرفت. واضح است که ایجاد آرامش، سرگرمی، فراهم آوردن ارتباط، زمینه معاشرت و امکان تردد، از دیگر عملکردهای فضاهای عمومی شهری به حساب می‌آیند. وجود چنین فضاهایی برای پیشگیری از درماندگی، افسردگی، گوشه‌گیری و خشونت بسیار مؤثر و ضروری است. به این ترتیب این فضاها می‌توانند موقعیتی برای رشد خلاقیت بوجود آورده و محیطی سازنده در یک مجموعه شهری باشند. بنابراین کیفیت مطلوب ارتباطات در این نوع مکان‌ها، باعث بوجود آمدن شهروندانی بهتر با فرهنگ اصیل‌تری خواهد شد.

۳-۴- تعریف کارایی: کارایی نشان‌دهنده سطح اوج عملکرد است که برای دست‌یابی به بالاترین میزان خروجی، از کم‌ترین میزان ورودی استفاده می‌کند. کارایی یا بازدهی مستلزم کاهش تعداد منابع غیرضروری مورد استفاده برای تولید خروجی معین، از جمله وقت و انرژی شخصی است. مفهوم کارایی قابل اندازه‌گیری است و می‌تواند با استفاده از نسبت خروجی مفید به کل ورودی، تعیین شود و هدر رفتن منابع را (مواد فیزیکی، انرژی و زمان) در حین انجام فرایند مورد نظر، به حداقل می‌رساند. جامعه کارآمد، بهتر می‌تواند به شهروندان خود خدمت کند و عملکرد رقابتی داشته باشد. پیشرفت‌ها در نتیجه کارایی، سطح بالاتری از زندگی را برای افراد ایجاد کرده و امکان بهره‌وری بیشتر را در مدت زمان کوتاه‌تری فراهم می‌کند.

۳-۴-۱- شهر یا محله کارا: و اما کارایی، عبارت است از «انجام درست کارها». بر اساس این تعریف تمرکز باید بر کیفیت خود کار قرار گیرد، فارغ از کیفیت تأثیر آن بر افراد. در این‌جا صحبت از سطح کیفی یک اثر هنر شهری است، سطحی که صرفاً به محک نقد هنری و بر اساس اصول پایه آن هنر و مکاتب و تکنیک‌های رایج در آن، می‌توان به قضاوتش نشست.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۴-۳-۲- ارتباط مبانی زیبایی شناختی و کارایی در شهر: در ارتباط با کارایی، به جای تأثیرات بیرونی، مطالبات درونی خود کار اهمیت پیدا کرده و ساختار و زیربنای خود اثر ملاک ارزش گذاری است، نه بازده و نتایج و تأثیرات آن. از اینرو، دیگر «درستی» و «نادرستی» آن چه مدیریت یک سازمان (اینجا مدیریت بصری شهر) به دست می آورد مطرح نیست، بلکه «درستی» و «نادرستی» آن چیزی که انجام می دهد و یا زمینه وقوعش را فراهم می کند، اهمیت دارد. کارایی به عنوان یک المان تجسمی در شهر وقتی نمایان می شود که در مورد کیفیت اجرا و ساخت آن و در واقع «درست ساخته شدن» به بحث نشسته و غنای بصری آن، به چالش کشیده شود تا جایگاه هنری آن مشخص گردد، که تمام این ها به واسطه خط کش علم زیبایی شناسی قابل اندازه گیری و سنجه گذاری خواهد بود، از اینرو می توان گفت: مبانی زیبایی شناختی، لازمه ارتقاء کارایی هنر شهری است.

۴-۴- تعریف منظر: منظر را می توان یکی از اصلی ترین مؤلفه ها در تشخیص هویت، حیات و میزان پایداری محیط و وسیله ارتباطی میان محیط و استفاده کنندگان آن دانست. آن چه در چند دهه اخیر از اهمیت ویژه ای برخوردار شده، ارتباط منظر با استفاده کنندگان (چه به صورت بیولوژیکی یا فیزیکی و چه از لحاظ ادراکی و رفتاری) است. اگرچه ارتباط انسان با محیط به کمک حواس گوناگون برقرار می گردد، اما بیش از ۸۰ درصد آن، با دیدن ایجاد می شود، بنابراین مشاهده منظر و ادراک آن از سوی انسان، نقش مهمی در ادراک و شناخت وی از محیط و تعیین رضایت یا عدم رضایتمندی از آن دارد. هدف از ارزیابی کیفیات بصری منظر، تعیین و مشخص کردن شاخص ها و معیارهایی است که به کمک آن ها بتوان منظر را حفاظت، احیاء یا بازسازی کرد. معابر پیاده نیز به عنوان یکی از مهمترین محله های تعاملات اجتماعی، نقش مهمی در ارتقاء حیات مدنی جامعه دارد. رویکرد پیادهمداری در فضاهای شهری می تواند از به خطر افتادن تاریخ و هویت گذشته و از بین رفتن خاطرات جمعی که سبب از بین رفتن خوانش منظر شده است، جلوگیری کند: مسئله ای که امروزه در شهرها به معضلی بزرگ و احساس گم گشتگی و ناامنی و بی هویتی تبدیل شده است (پاکزاد، ۱۳۸۶). با این حال، راهبردهای منظر شهری، بیشتر از سوی کارشناسان تهیه شده است، درحالی که دیدگاه مردم به اندازه کافی در نظر گرفته نمی شود (Harrison and Burgess, 2000; Luz, 2000; Pinto-Correia, Gustavsson and Pirnat, 2006). توجه به مؤلفه های اجتماعی و ادراکی، به عنوان اولویتهای اصلی طراحان و برنامه ریزان شهری قرار گرفته است. منظر شهری، در روش برنامه ریزی، طراحی و مدیریت آن نقش اساسی دارد. اگر منظر را معادل کالبد شهر بدانیم، رویکردهای مداخله به سوی مدیریت فیزیک شهر هدایت خواهد شد، در صورتی که اگر ماهیت منظر شهر را موجودی واحد و نه ترکیبی بدانیم که با مشارکت مؤلفه های مختلف پدید می آید، رویکردها و شیوه های مداخله برای هدایت و مدیریت آن متفاوت خواهد بود. شناخت نظری از پدیده منظر شهری، شرط ضروری برای تدوین متدولوژی مداخله در آن است. منظر شهری پدیده ای عینی - ذهنی است که ابعاد آن، اجزای یک حقیقت واحد هستند که در مرحله برنامه ریزی و اقدام، قابلیت استقلال ندارند و به انتزاع می توان وجوه عینی و ذهنی را جداگانه مورد مطالعه قرار داد، اما در مرحله تصمیم گیری، سنتز مطالعات و ارزیابی یکپارچه آن ها شرط ضروری است. عناصر سازنده منظر، که بسیار بوده و به پنج مؤلفه لینچ محدود نمی شود، یک حقیقت کیفی را پدید می آورد. مداخله برای ساماندهی منظر با تکیه بر مؤلفه های کمی شهر صورت می گیرد اما نمی توان آن ها را جداگانه مورد بررسی، شناخت و تصمیم گیری قرار داد. شاخص های هدایت و کنترل آن ها نیز نسبت به شرایط پروژه، مؤلفه مورد مطالعه و مقیاس آن متغیر است. چگونگی شاخص ها موضوع بحث مستقل دیگر است. بحث کردن در مورد تکنیک های مختلف دستکاری اجزا و عناصر شهر با هدف ارتقاء کیفی منظر آن بدون پشتوانه های نظری لازم، نتیجه بخش نخواهد بود. منظر شهری را باید موجودی واحد شناخت که نمود عینی آن در شهر قابل لمس است. نمادها، به تنهایی موضوعیت ندارند و مشروعیت لازم برای هدایت پدیده منظر را نیز به مداخله کننده اعطا نمی کنند. از این رو هر گونه مداخله در منظر شهر، نه تنها نمی تواند به مطالعه مستقل نمادها و عناصر منظر بپردازد، بلکه یافتن سازوکارهایی جداگانه که از مطالعات تاریخی و اجتماعی نیز ناشی شده باشد، قابل اعتنا نخواهد بود. زیرا دو وجه عینی و

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ذهنی موجود واحد منظر به دو هویت جداگانه وابستگی ندارد، بلکه این دو از یک حقیقت برخاسته و دو بیان از عنصر واحد به شمار می‌آیند (سید امیر منصور، ۱۳۸۹).

۴-۴-۱- مؤلفه هویتی معنایی منظر شهری: عده‌ای معتقدند هویت مکانی مرتبط به عوامل کالبدی و اجتماعی در مکان است، بدین معنی که آن چیزی که یک مکان دارد، به موقعیتش تعلق دارد، نه جای دیگری (Dougherty, 2006: 394). هر مکان قابل شناسایی، دارای محتوای منحصر به فرد و الگوها و روابطی است که روح آن مکان بیان می‌شود. شناسایی این مکان با استفاده از نمادها و نشانه‌ها در محیط‌های ساخته شده صورت می‌گیرد. در عین حال، هویت مکان، نوعی دل‌بستگی عاطفی با مکان بر پایه اهمیت نمادین مکان، به عنوان ظرف عواطف و احساسات است که به زندگی فرد، هدف و معنا می‌بخشد (Williams and Vaske, 2003: 830). با توجه توضیحات فوق می‌توان نتیجه گرفت، معیارهای مؤلفه‌های هویتی معنایی شامل تصویرپذیری، خاطره‌انگیزی، تاریخی بودن و نمادها و نشانه‌هاست. لینچ در کتاب تئوری شکل خوب شهر، هفت معیار سرزندگی، معنا، تناسب، دسترسی، نظارت، کارایی و عدالت را برای سنجش شکل شهر معرفی می‌کند. وی معنی محیط را شامل مفاهیمی مانند ساختار فضایی، هویت، شفافیت، سازگاری و خوانایی می‌داند. به این ترتیب، هویت و ساختار از اجزای شکلی معنی به حساب می‌آیند که امکان شناخت فضا و زمان را فراهم می‌کنند (Atashinbar, 2009:51). تصویرپذیری متأثر از خوانایی شهر است. در پی این روند، هر فرد تصویری از شهر را خلق کرده و چارچوبی برای ارجاع ذهنی خود می‌سازد. در اینجا لازم است تفاوتی میان تصویر ذهنی و هویت ایجاد کرد؛ زیرا تصویر ذهنی، مجموع برداشت‌هایی است که مردم از یک شهر دارند، اما هویت، به تاریخ و شرایط محیط مربوط بر می‌گردد که با درجه‌ای از تمایز عجین شده است. مونته‌گمری نیز بین هویت یک محل (در واقع آن چه یک مکان به صورت واقع است) و تصور محل (اختلاطی از این هویت با آن چه افراد گوناگون از آن ادراک می‌کنند و با احساسات خود می‌آمیزند)، تفاوت قائل است (وحدت، ۳۶-۱۳۹۴:۱۷).

۴-۴-۲- مؤلفه فعالیتی - اجتماعی منظر شهری: فعالیت‌های موجود در فضاهای عمومی می‌تواند بر کیفیت و کمیت جذب مردم برای توقف و تعامل در این فضاها، تأثیرگذار باشد. فعالیت‌هایی مانند نگاه کردن، گوش سپردن، تجربه کردن و مشارکت فعال و غیرفعال در مکان، سبب سرزندگی مکان می‌شود (Gehl, 1987). گل در یک تقسیم‌بندی، فعالیت‌های روزمره انسان‌ها در فضای شهری را به فعالیت‌های ضروری، انتخابی و اجتماعی تقسیم می‌کند. فعالیت‌های ضروری، حالتی کم و بیش اجباری دارند (رفتن به مدرسه یا محل کار، خرید، ایستادن در صف اتوبوس یا منتظرماندن برای کسی و توزیع نامه)، به بیان دیگر فعالیت‌هایی که به درجات مختلف ناگزیر به شرکت کردن در آن‌ها هستیم. فعالیت‌های انتخابی، زمانی صورت می‌پذیرند که در صورت فراهم شدن امکان و بستر آن، تمایل به انجام آن فعالیت‌ها در محیط شکل بگیرد. از جمله این فعالیت‌ها می‌توان به تمایل برای پیاده‌روی و قدم زدن، رفتن به پارک برای تفریح و استفاده از طبیعت و غیره اشاره کرد. فعالیت‌های اجتماعی نیز شامل فعالیت‌هایی است که متکی به حضور افراد در فضا است. از جمله این فعالیت‌ها می‌توان به بازی کردن کودکان، گفت و گروه‌های دو یا چند نفره، فعالیت‌های جمعی، تماشا کردن افراد و غیره اشاره کرد. شاید ارتباطات منفعل از نظر برخی کم اهمیت به نظر برسد، اما به نظر گل، این کنش‌ها شرط لازم برای سایر تعاملات پیچیده هستند و اهمیت فراوانی دارند. در مجموع، می‌توان اینگونه بیان داشت که: نبود ارتباطات اجتماعی چه به صورت فعال و چه غیرفعال به معنای درگیر نشدن با محیط شهر بوده و چه بسا، نبود این ارتباطات با شدت پایین در فضاهای شهری، نشان دهنده نابودی و زوال زندگی شهری و روزمرگی روز افزون است (وحدت، ۳۶-۱۳۹۴:۱۷).

۴-۴-۳- مؤلفه زیبایی شناختی منظر شهری: در ابتدای امر ممکن است مفهوم زیبایی ساده و بدیهی به نظر برسد، اما ابهام و پیچیدگی خاصی دارد که درک آن را دشوار می‌کند (Pazooki, 2011). از اواخر دهه ۱۸ میلادی، با مطرح شدن نقش طراحان

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شهری و معماران منظر در حل معضلات و مشکلات زیبایی‌شناسی شهری، مسئله زیبایی‌شناسی معماری و منظر شهری به یکی از اساسی‌ترین مسائل تبدیل شد (Keshtkaran, Habibi, and Sharif, 2017).

بوستانچی و اوکاسکی در پژوهش خود، هماهنگی، تنوع و شفافیت را به عنوان شاخص‌های کیفیت زیباشناسی فرمی معرفی کردند (Bostanci and Ocacki, 2011: 88). تجربه زیباشناسی با شدت، یکپارچگی و پیچیدگی عناصر زیباشناسی تغییر می‌کند و می‌توان آن را به ادراک حسی، شناخت و معنا تقسیم کرد. قضاوت زیباشناختی براساس حس آنی، به کمک تجربه و سنجش ارزش‌ها و معانی شکل می‌گیرد. این مدل را نمی‌توان در برگزیده همه شاخص‌ها و ویژگی‌های زیباشناختی دانست (Gjerde, 2009: 49). نول معتقد است شناخت زیبایی، فرایندی ادراکی است که از مرحله عملکرد ذهنی و فعالیت حواس تا مرحله فعالیت‌های عملی و بروز الگوهای رفتاری ادامه می‌یابد. وی برای پهنه این فرایند ادراکی، چهار سطح مختلف ادراک زیبایی‌شناختی در نظر می‌گیرد که عبارت اند از: سطح ادراک حسی، معنایی، ادراک نشانه‌ای و ادراک نمادین (Nohl, 2008: 54). برخی دیگر، زیباشناختی در محیط مصنوع را در دو بُعد فرمی و نمادین مطرح می‌کنند. آنچه مربوط به ساختار هندسی محیط است، مانند نقش و تأثیر اشکال، تناسبات، ریتم، مقیاس و پیچیدگی، رنگ و غیره شامل بُعد فرمی زیباشناسی است. درنهایت، با توجه به مطالب بیان شده می‌توان به نظم، رنگ، خط آسمان، هندسه و تنوع به عنوان معیارهای مؤلفه زیبایی‌شناختی اشاره کرد. از نظر کارمونا و همکاران، ادراک زیباشناختی شامل گردآوری، سامان‌دهی و فهم اطلاعات محیطی است (کارمونا و همکاران، ۱۳۸۸: ۸۹).

۵- روش تحقیق

این تحقیق، به لحاظ روش، تحلیلی مبتنی بر مصاحبه و بازدیدهای میدانی است. با توجه به اهداف مطرح شده، معیارهای مورد نظر بر اساس بررسی ادبیات نظری انتخاب شدند. به منظور سنجش رضایتمندی، کیفیت و کارایی محور و منظر ساکنین و اهالی محله، افرادی بصورت تصادفی که اکثراً ریش سفیدان و متخصصین امر محله بودند، انتخاب و در مورد موارد ذکر شده، از آنان سؤالاتی پرسیده شد که منعکس کننده تجارب و ذهنیت مردم درباره محله زندگی‌شان است.

پس از کسب و جمع‌آوری اطلاعات، توسط نرم افزار Expert Choice با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP)، به ارزش‌گذاری و در نهایت انتخاب گزینه بهینه در راستای افزایش کارایی و کیفیت محور و منظر خیابان هدایت در محله دروس تهران، پرداخته شد.

۵-۱- معرفی روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP): یکی از معروفترین روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره است که اولین بار توسط ساتی در سال ۱۹۷۰ ابداع شد. مهمترین کاربرد این فن، تسهیل تصمیم‌گیری به خصوص در تصمیم‌گیری‌های گروهی با تخصص‌های مختلف است. با بهره‌جویی از این روش، معیارهای کیفی به مقادیر کمی تبدیل، مقایسه و محاسبه می‌شوند. این فن با تجزیه مسائل پیچیده، آن‌ها را به شکلی ساده که با ذهن انسان مطابقت داشته باشد، تبدیل می‌کند.

۵-۲- مراحل روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP): این روش شامل سه گام اساسی می‌باشد:

۱- ساختن سلسله مراتبی

۲- انجام مقایسات زوجی

۳- محاسبه اوزان نسبی و نهایی

اولین قدم در این روش، ایجاد نمایش گرافیکی از مسأله که درخت سلسله مراتبی نامیده می‌شود، است. در بالاترین سطح، هدف مسأله و سپس معیارها قرار دارند (معیارها عناصر تأثیرگذاری بر روند تصمیم‌گیری می‌باشند که در سطوح بعدی واقع می‌شوند). هر معیار می‌تواند شامل چند زیرمعیار باشد. در پایین‌ترین سطح، آلترناتیوها (گزینه‌ها) قرار دارند. پس از ساخت

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

درخت سلسله مراتبی، مقایسه‌های زوجی انجام و در نهایت، مقایسه زیرمعیارها با آلترناتیوها (گزینه‌ها) انجام می‌گیرد که حاصل، انتخاب آلترناتیو (گزینه) برتر خواهد بود.

۶- پیشینه تحقیق

گسترش و توسعه شهرها و محلات در سال‌های گذشته و اهمیت ندادن به ابعاد کمی و کیفی زندگی انسان، پیامدهای ناخوشایندی بر سطح سلامت فردی و اجتماعی جامعه و زندگی شهری گذاشته است. طراحان، شهرسازان و اندیشمندان برنامه‌ریزی شهری، بر این باورند که، برنامه‌ریزی‌ها باید همسو با بهبود کیفیت زندگی باشند. بهبود کیفیت زندگی در هر جامعه‌ای یکی از مهمترین اهداف سیاست‌های برنامه‌ریزی شهری آن جامعه است. شهر سالم با انسان‌های سالم معنا می‌یابد و هر دو باعث بوجود آمدن جامعه‌ای سالم و پویا خواهند شد. بنابراین اهمیت این تحقیق، در بررسی چگونگی افزایش کیفیت و کارایی محور و منظر خیابان هدایت محله دروس منطقه ۳ شهرداری تهران، می‌باشد. هدف اصلی این پژوهش، افزایش کارایی و کیفیت محور و منظر و تأثیر آن بر سطح کلی کیفیت زندگی ساکنین محله دروس بوده است.

جدول شماره (۱): ابعاد منظر شهری از دیدگاه نظریه پردازان

نظریه پرداز	سال	ابعاد منظر شهری مطرح شده
Lynch	۱۹۶۰	ادراکی، فیزیکی، عملکردی
callen	۱۹۹۲	بصری و ساختاری
Bently and others	۲۰۰۸	بصری، عملکردی و رفتاری، معنایی
Ode and others	۲۰۰۸	پیچیدگی، انسجام، نظارت و مدیریت، تصویرپذیری، مقیاس بصری، طبیعی بودن، تاریخ‌گرایی و ناپایداری
Lindholm	۲۰۱۱	ساختار طبیعی، قرارگاه شهری
Bell	۲۰۰۴	حس مکان، گوناگونی، وحدت، ریتم
Nohl	۲۰۰۱	نشانه‌ها، زیبایی، الگوهای رفتاری، فعالیت‌های مختلف
Galindo	۲۰۰۵	زیبایی‌شناسی، معانی محیطی
بهزادفر	۱۳۸۴	عوامل کالبدی عوامل غیر کالبدی فعالیت‌های انسانی
پاکزاد	۱۳۸۵	فرم، عملکرد، معنا

جدول شماره (۲): تعاریف کیفیت زندگی توسط صاحب نظران مختلف

صاحب نظر	سال	تعریف کیفیت زندگی
لیو	۱۹۸۳	کیفیت زندگی را عنوانی جدید برای مفهوم قدیمی بهزیستی مادی و روانی مردم در محیط زندگی خود توصیف کرده است.
مولر	۱۹۸۳	کیفیت زندگی را میزان رفاه افراد و گروه‌ها تحت شرایط اجتماعی و اقتصادی عمومی تعریف می‌کند.

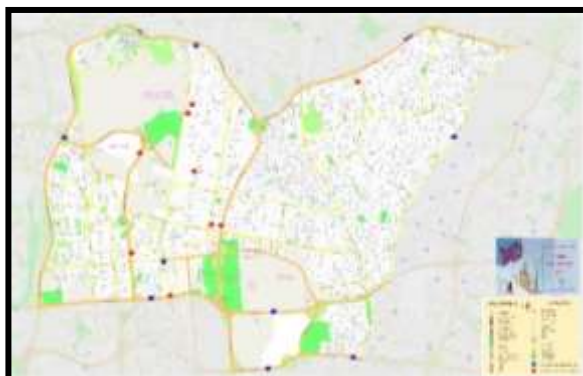

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

کیفیت زندگی یعنی رضایت کلی فرد از زندگی.	۲۰۰۰	فو
کیفیت زندگی را به عنوان میزان تأمین نیازهای انسانی در ارتباط با ادراکات افراد و گروه ها از بهزیستی ذهنی تعریف می کند.	۲۰۰۷	کوستانزا و همکاران
کیفیت زندگی را به عنوان بهزیستی و یا عدم بهزیستی مردم و محیط زندگی آن ها تعریف می کند.	۲۰۰۸	داس
کیفیت زندگی واژه پیچیده ای در ارتباط با شرایط و وضعیت جمعیت در یک ناحیه است. در برگیرنده ابعاد روانی است که شاخص هایی همچون؛ رضایت، شادمانی و امنیت را در برمی گیرد.	۱۳۸۱	سیف الدینی
در واقع مفهوم کیفیت زندگی یک متغیر مرکب می باشد که از چندین متغیر تأثر می پذیرد. تغییر در سطح درآمد مردم، شرایط زندگی، وضع سلامت، محیط، فشار روحی روانی، فراغت، شادمانی خانوادگی، روابط اجتماعی و چندین متغیر دیگر نظیر آن به شکل مرکب کیفیت زندگی و تغییرات آنرا تعیین می کند.	۲۰۰۳	رحمان
اصطلاح کیفیت زندگی به طور کلی به وضعیت محیطی که مردم در آن زندگی می کنند مانند آلودگی و کیفیت مسکن و ... و هم چنین به برخی صفات و ویژگی های خود مردم مانند؛ سلامت و تحصیلات و ... اشاره دارد.	۲۰۰۳	پسیون
مفهوم کیفیت زندگی ویژگی های کلی محیط در یک ناحیه را نشان میدهد که می تواند به عنوان ابزار قدرتمند برای نظارت بر برنامه ریزی توسعه اجتماع به کار رود. آن همچنین به عنوان معیاری برای سنجش میزان برآورده شدن نیازهای روحی، روانی و مادی جامعه و خانواده تعریف شده است	۲۰۰۵	پال
کیفیت زندگی وجهی از مفاهیم مربوط به توسعه است که بر وضعیت بهداشتی، سلامت جسمانی و روانی، دسترسی به امکانات تحصیلی، درآمد ایمن تر، احساس امنیت، دوری از خشونت، اوقات فراغت و مشارکت در امور اقتصادی، سیاسی و اجتماعی تأکید می ورزد	۲۰۰۷	فیلیپس
کیفیت زندگی مفهوم گسترده ای است که به عنوان قابلیت زیست پذیری یک ناحیه، سنجه ای برای میزان جذابیت و به عنوان رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی شادکامی و رضایتمندی در جامعه می توان نام برد	۲۰۰۷	اپلای
کیفیت زندگی نشان دهنده ویژگی های کلی اجتماعی و اقتصادی و محیطی مناطق است و میتواند به عنوان ابزاری قدرتمند برای نظارت بر برنامه ریزی توسعه اجتماع به کار رود.	۱۳۹۱	موسوی و باقری کشکولی

۷- معرفی بستر کار

جهت انجام این تحقیق، سه حوزه فراگیر (منطقه ۳ شهرداری تهران، شکل ۱)، حوزه بلافاصل (محله دروس، ناحیه ۵ منطقه ۳ شهرداری تهران، شکل ۲) و در نهایت حوزه مداخله (خیابان هدایت در محله دروس، شکل ۳)، مورد بررسی قرار گرفتند.

شکل (۱): نقشه منطقه ۳ شهرداری تهران با تفکیک نواحی ۶ گانه

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شکل (۲): ناحیه ۵ منطقه ۳ شهرداری تهران

در نتیجه بازبینی و مطالعه منابع موجود، بازدیدهای میدانی و مصاحبه و کسب اطلاعات از ساکنین محله، این موارد حاصل گردید: دروس، محله‌ای بسیار قدیمی و دهکده‌ای ارمنی نشین بوده که مردم، در زمین‌های این منطقه، کشاورزی می‌کرده و در قلعه‌ای که در آن محدوده واقع بوده، زندگی می‌کردند. همچنین، محل استقرار اقوام کهن با خلاقیت‌های فرهنگی متفاوت بوده است. این محله دارای دو رشته قنات به نام‌های ۱- قنات نصرت (در محل چهارراه قنات) ۲- قنات شیبانی یا قنات خاور (در شرق / خاور محله دروس) که هر دو همچنان جاری هستند، می‌باشد. در دوران قاجار، مالکیت این ده در اختیار سه خاندان (مخبر السلطنه مهدی قلی هدایت، شیبانی و احتشام السلطنه) بوده است. مقبره خانوادگی مخبر السلطنه مهدی قلی هدایت (سومین نخست وزیر رضا شاه در دوران پهلوی و نویسنده کتاب خاطرات و خطرات) و همچنین کتابخانه، در کوچه مسجد (واقع در خیابان هدایت)، جنب مسجد هدایت واقع شده است. بیمارستانی با نام مخبر السلطنه مهدی قلی هدایت نیز آنجا بوده که در حال حاضر، تخریب و در حال نوسازی است. موقوفه‌های خاندان هدایت (در حال حاضر فقط موقوفه‌های این خاندان، بدون تغییر باقی مانده است) عبارتند از: ۱- دبستان هدایت ۲- بیمارستان هدایت ۳- مسجد هدایت ۴- حمام عمومی، و همچنین موقوفه‌های خاندان شیبانی نیز عبارتند از: ۱- درمانگاه شیبانی ۲- دبیرستان شیبانی

دروس از دو واژه «دره» و «روس» تشکیل شده و دلیل نامگذاری این منطقه، وجود اقامتگاه‌های تابستانی روس‌ها در دوره قاجار بوده است. از جمله حوادث تاریخی مربوط به دروس، بمباران شدن آن به وسیله هواپیماهای روسی در ابتدای جنگ جهانی دوم به سبب نزدیکی این منطقه با کارخانه اسلحه‌سازی سلطنت آباد، به قتل رساندن شیخ خزعل والی جدایی‌طلب خرمشهر و هم دست انگلیسی‌ها به دستور رضاشاه در خانه‌ای در دروس و برخی وقایع سیاسی در سال ۱۳۲۱ خورشیدی است. افراد مشهور ساکن در محله دروس، مخبر السلطنه هدایت، نخست وزیران امیرعباس هویدا (پهلوی دوم) و حسنعلی منصور (پهلوی اول)، دوستعلی خان معیرالممالک نویسنده کتاب وقایع الزمان و از رجال خزانه دار در دوره ناصرالدین شاه، عبدالحسین خان ناصر السلطنه، ابراهیم گلستان، فروغ فرخزاد، صادق چوبک، بهمن فرمان‌آرا، بیژن جلالی که از شاعران معاصر و خواهرزاده صادق هدایت نیز تا پایان عمر، در این محله زندگی می‌کردند.

از اماکن مهم در محله دروس می‌توان به مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد، منزل سفیر یونان، دفتر نمایندگی یونسکو و دفتر مؤسسه تبادلات آکادمیک آلمان اشاره کرد.

خیابان‌های اصلی و محدود کننده محله دروس عبارتند از: پایان شمالی: خیابان دولت، پایان جنوبی: بلوار شهزاد، پایان شرقی: خیابان پاسداران، پایان غربی: قلعهک خیابان فکوربان. معابر معروف محله دروس؛ ۱- خیابان هدایت ۲- خیابان

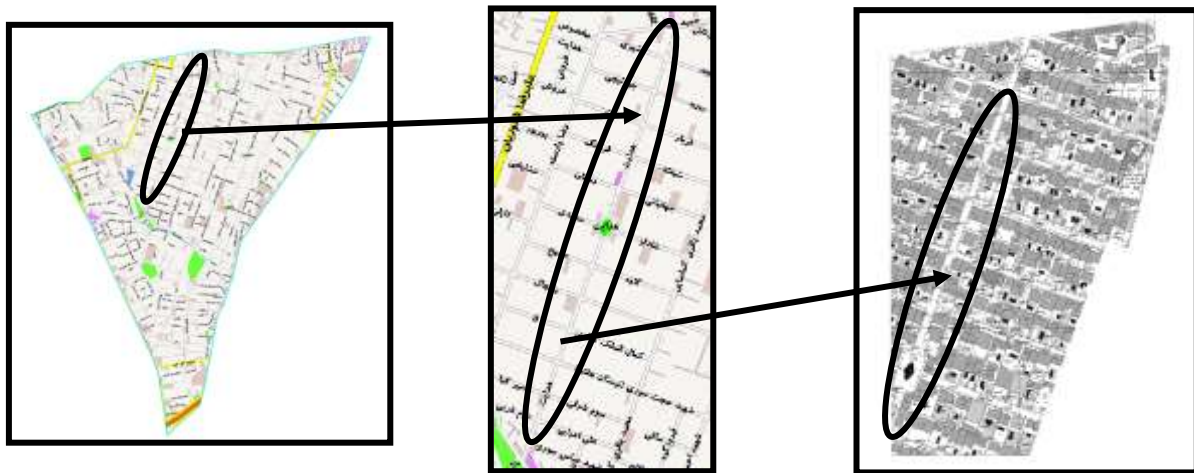

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

باقری کماسایی (نام سابق دکتر لقمان ادهم) ۳- خیابان میربلوکی (نام سابق سیروس) ۴- خیابان یارمحمدی (نام سابق شیبانی) ۵- خیابان حجت سوری (نیستان هفتم) ۶- خیابان صالح حسینی (نام سابق جلیلی جلیل الملک نواده صفوی و منصور) ۷- خیابان یخچال (مشترک بین قلهمک و دروس) ۸- کوچه مسجد ۹- خیابان حمید چیدری.

راه‌های ارتباطی، حمل و نقل و کالبدی محله دروس؛ ۱- دسترسی از طریق خیابان پاسداران به بزرگراه همت و صدر ۲- از طریق بلوار کاوه به بزرگراه صدر، می باشد. در مورد حمل و نقل همگانی در این محله می‌توان به خطوط اتوبوسرانی در خیابان کلاهدوز، خط اتوبوس ۲۲۵ پایانه تجریش به پایانه شهید دستواره از شمال محله، خیابان شهید کلاهدوز (دولت)، از ضلع شرقی محله، خیابان پاسداران خط ۲۱۵ سوهانک به سه راه ضرابخانه (تقاطع خیابان شریعتی و پاسداران در تلاقی بزرگراه همت و زین الدین)، اشاره نمود. در حال حاضر علاوه بر این دو خط از ضلع شمال شرقی محله در چهارراه پاسداران دسترسی به پایانه مغان امکان‌پذیر می‌باشد و همچنین، محدوده طرح ترافیک این محله را پوشش نمی‌دهد. ایستگاه‌های مترو دکتر علی شریعتی و قلهمک نزدیک‌ترین ایستگاه‌های مترو به این محله می‌باشند.

از عناصر شاخص و مطرح در محله دروس، می‌توان به مراکز آموزشی از قبیل: ۱- مهدهای کودک ۲- مدارس دخترانه ۳- مدارس پسرانه، مراکز فرهنگی و ورزشی، تفریحی و گردشگری که شامل بوستان‌ها و فضاهای سبز کوچک محلی، مراکز پذیرایی و اقامتی، درمانی و بهداشتی مانند: ۱- بیمارستان‌ها ۲- درمانگاه‌ها ۳- داروخانه‌ها، مساجد: ۱- مسجد هدایت ۲- مسجد تهرانی راد، یک ایستگاه آتشنشانی، ادارات، سازمان‌ها و مراکز دولتی، سفارتخانه‌ها که موجب شده تا این محله به عنوان قطب دیپلماتیک تهران شناخته و از لحاظ امنیت، در سطح بسیار بالایی باشد، اشاره کرد.

شکل (۳): خیابان هدایت واقع در محله دروس

نوع بافت محله دروس، قدیمی و مذهبی است. از طرفی دیگر، خیابان‌بندی منظم و رعایت اصول شهرسازی در خیابان‌های دروس از ویژگی‌های این محله است. از خیابان‌ها و معابر معروف محله دروس می‌توان به خیابان هدایت اشاره کرد. در این خیابان که به عنوان یکی از خیابان‌های اصلی و قدیمی در محله دروس شناخته می‌شود، وجود بافت‌های قدیمی و نو به چشم می‌خورد. عناصر شاخصی مانند مقبره مهدی قلی هدایت ملقب به مخبرالسلطنه (سومین نخست وزیر رضا شاه پهلوی)، مسجد هدایت، بیمارستان هدایت، میدان هدایت و سفارت پرتغال و ... در این خیابان وجود دارد. از اینرو محققین، در راستای رسیدن به نتیجه مطلوب‌تر، این محدوده را به عنوان سایت کاری انتخاب و بررسی‌های میدانی، ارزیابی معیارها و زیرمعیارها را در این قسمت، با دقت بیشتری انجام دادند که نتایج حاصله، قابل تعمیم به کل محله خواهد بود.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۸- تحلیل داده ها

همانطور که در بخش روش تحقیق اشاره شد، در این پژوهش از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) بهره جسته و در ادامه، به تحلیل و ارزیابی معیارها، زیر معیارها و آلترناتیوهای که با مصاحبه از ریش سفیدان و همچنین متخصصین امر در محدوده خیابان هدایت محله دروس کسب و جمع آوری گردیده، توسط نرم افزار Expert Choice می پردازیم. معیارها، زیرمعیارها و آلترناتیوهای که در این بخش مورد تحلیل و بررسی قرار می گیرند عبارتند از:

جدول شماره (۳): معیارها و زیرمعیارهای سنجشی در خیابان هدایت محله دروس، مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

معیارها	زیرمعیارها
کالبدی	بلوک بندی
	قطعه بندی
عملکردی	پهنه بندی کاربری
	کاربری مختلط
ادراکی - بصری	نشانه های شهری
	بدنه های با ارزش شهری
اجتماعی - اقتصادی	فضاهای شهری
	امنیت اجتماعی
دسترسی	حمل و نقل سواره و عمومی
	پیاده راه

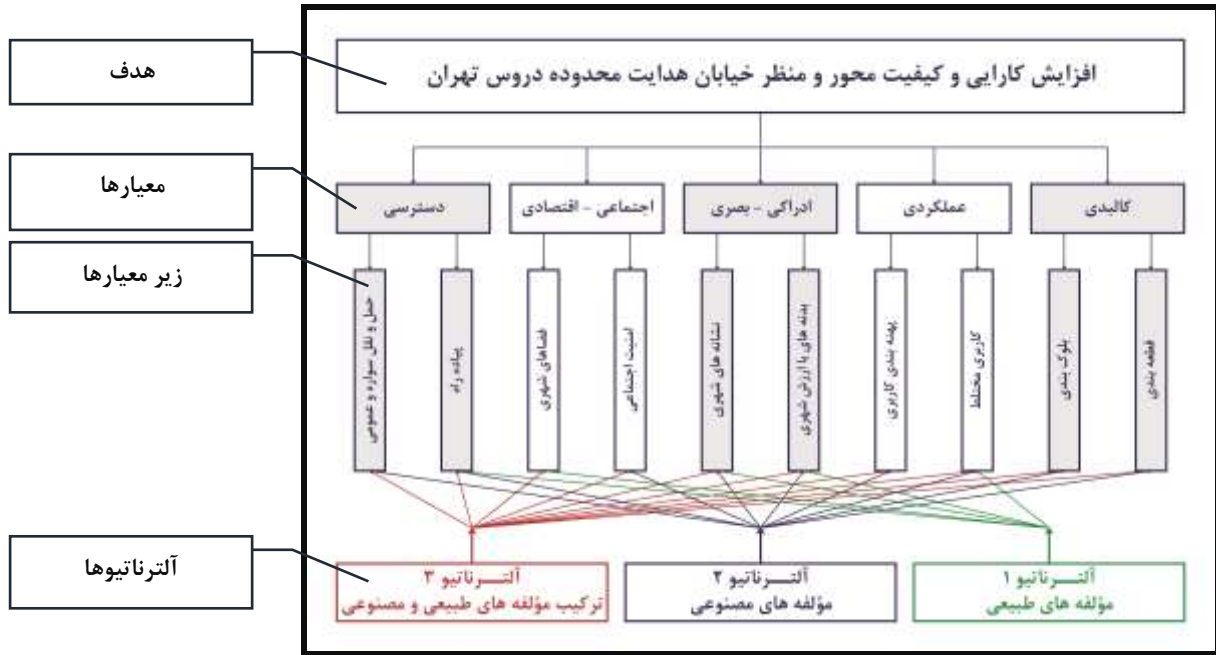
جدول شماره (۴): آلترناتیوهای (گزینه ها) پیشنهادی، مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

آلترناتیوها	
آلترناتیو ۱	مؤلفه های طبیعی
آلترناتیو ۲	مؤلفه های مصنوعی
آلترناتیو ۳	ترکیب مؤلفه های طبیعی و مصنوعی

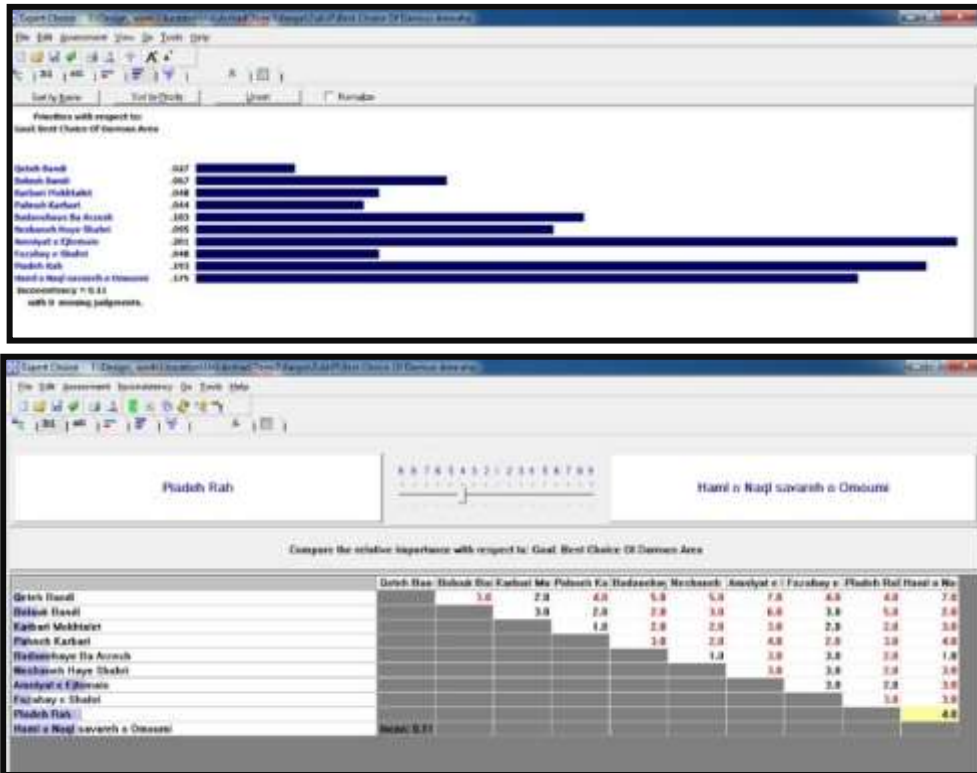
ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۸-۱- گام اول: ساخت درخت سلسله مراتبی

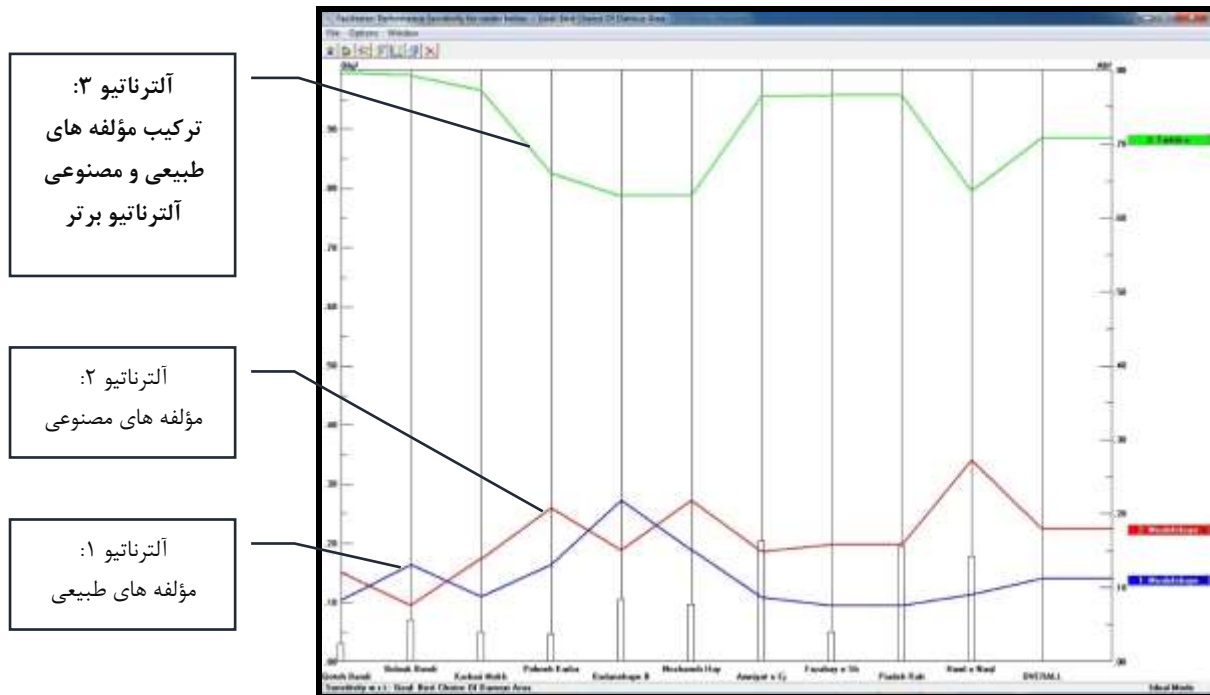
شکل (۴): درخت سلسله مراتبی، مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

۸-۲- گام دوم: انجام مقایسات زوجی (جدول و نمودار مقایسه زیرمعیارها به صورت دو به دو)

شکل (۵): مقایسات زوجی، مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

۸-۳- گام سوم: محاسبه اوزان نسبی و نهایی (مقایسه زیر معیارها با آلترناتیوها و انتخاب آلترناتیو برتر)

شکل (۶): مقایسه زیر معیارها با آلترناتیوها و انتخاب آلترناتیو برتر، مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

۹- پیشنهادات و راه کارها

با بررسی‌های انجام شده و همچنین برآوردهای مطالعاتی در محدوده، جهت پیشبرد هدف این تحقیق در راستای افزایش کارایی و کیفیت محور و منظر خیابان هدایت محله دروس، محققین پیشنهادات و راه کارهایی را مدنظر دارند که عبارتند از: ساماندهی فضاهای سبز محله به صورت سلسله مراتبی و کریدورهای سبز، تقویت و توسعه فضاهای سبز ورزشی و فراغتی، احداث مکان‌های بازی برای کودکان و پاکت پارک‌ها با در نظر گرفتن بُعد مسافت از نظر دسترسی، استفاده از پتانسیل‌های موجود در محله به لحاظ جذب گردشگر و بازدیدکننده، جلوگیری از خشک شدن درختان با استفاده از استقرار منابع مخصوص جمع آوری آب باران و استفاده از شبکه‌ها و یا لوله‌کشی برای سرریز آن به باغچه‌ها، کاهش آلودگی صوتی و هوا از طریق تقویت پوشش گیاهی در لبه‌های محله، استفاده از عناصر روشنایی LED جهت صرفه جویی در مصرف انرژی، استفاده از پنل‌های خورشیدی جهت ذخیره انرژی برای نورپردازی‌ها در محله، تجهیز و افزودن تیرک و پایه‌های روشنایی، مکان‌یابی و تجهیز یک مرکز محله فعال و ارائه دهنده خدمات، تقویت کاربری‌های غیرمسکونی در محله، مکان‌یابی خدمات در نزدیکی فضاهای جمعی برای تقویت روابط اجتماعی در محله، مکان‌یابی چند مجتمع ورزشی، ایجاد یک خط تاکسیرانی در داخل بافت، مکان‌یابی و احداث چند پارکینگ عمومی در مجاورت ایستگاه‌های اتوبوس و مراکز محله‌ای، ایجاد پیاده‌راه‌های مناسب جهت دسترسی ساکنین به کاربری‌های خدماتی و مراکز محله‌ای، احداث پیاده‌رو در معابر فاقد آن، تأمین امنیت دسترسی‌های پیاده، ثابت نگه داشتن تراکم ساختمانی و تراکم واحدهای مسکونی و تعداد طبقات، افزایش و تقویت سطوح فضای سبز و ...

۱۰- نتیجه گیری

با توجه به اهمیت کیفیت زندگی در سال‌های اخیر و مورد توجه قرار گرفتن آن در طراحی و برنامه‌ریزی شهری می‌توان به این نکات اشاره کرد که محله دروس به دلیل داشتن بافتی بسیار قدیمی، پیشینه تاریخی قوی، استقرار اقوام کهن با خلاقیت‌های

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

فرهنگی متفاوت و از طرفی به دلیل وجود سفارتخانه‌های متعدد در این محله که آن را به قطب دیپلماتیک شهر تهران تبدیل کرده، در برخی نواحی، دارای کم و کاستی‌هایی از نظر کارایی و کیفیت محور و منظر می‌باشد.

کمبود فضاهای سبز و محیط‌های اجتماع پذیر، نامناسب بودن مسیرهای پیاده‌راه‌ها، عدم دسترسی مطلوب به حمل و نقل عمومی، از جمله مشکلاتی است که در این محله به وضوح احساس می‌شود. شهرنشینی سریع و کمبود زیرساخت‌ها و امکانات، کیفیت زندگی را به شدت تحت تأثیر قرار داده است.

بعد از بررسی معیارهای کمی و کیفی، نتایج یافته‌ها و مطالعات میدانی و همچنین مشاهده در نواحی مختلف محله دروس، نشان می‌دهد که معیارهای کارایی و کیفیت زندگی بخصوص محور و منظر، در شمال، شمال شرقی و شرق محله به دلیل همجواری با خیابان‌های شهید کلاهدوز و پاسداران، دارای وضعیت بهتر نسبت به دیگر نواحی بوده و شمال غربی و غرب به دلیل همجواری با خیابان شریعتی، هرکدام در وضعیت نیمه برخوردار و جنوب، جنوب غربی و جنوب شرقی در وضعیت متوسط می‌باشند. نواحی جنوب، جنوب شرقی و غربی محله، از لحاظ معیارهای کالبدی (بلوک و قطعه بندی)، عملکردی (پهنه بندی کاربری و کاربری مختلط)، ادراکی - بصری (نشانه‌های شهری و بدنه های با ارزش شهری)، اجتماعی - اقتصادی (فضاهای شهری و امنیت اجتماعی) و در نهایت دسترسی (حمل و نقل سواره و عمومی و همچنین پیاده‌راه) در وضعیت متوسط قرار دارند. این نتیجه بیانگر آن است که تمامی نواحی محله دروس، از یک سطح در کیفیت زندگی بخصوص کارایی و کیفیت محور و منظر، برخوردار نیستند و سطح کیفیت زندگی با توجه به موقعیت هر ناحیه تغییر می‌کند.

بررسی زیر ساخت‌ها و امکانات ارائه شده در سطح محله دروس بخصوص خیابان هدایت، محققین را بر آن داشت تا در جهت ارتقاء و افزایش کارایی و کیفیت محور و منظر، پیشنهاداتی را بیان دارند که در همین راستا، با انتخاب ترکیبی از مؤلفه‌های طبیعی و مصنوعی در سطح محله، توانستند در رسیدن به هدف خود، گامی مؤثر بردارند تا شهروندان بخصوص اهالی و سکنه این محله، کیفیت زندگی مطلوبتری را تجربه کنند.

تشکر و قدردانی

نمی‌توانیم معنایی بالاتر از تقدیر و تشکر بر زبان جاری سازیم و سپاس خود را در وصف استاد عالیقدر و والامقام خویش، سرکار خانم دکتر کیانوش حسنی که وجودشان همیشه قوتی برای انجام کارهایمان بوده و بدون شک انجام این تحقیق، بدون کمک و راهنمایی‌های ارزنده ایشان امکان‌پذیر نبوده، آشکار نماییم، که هر چه گوییم و سراییم، کم گفته‌ایم.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

منابع و مأخذ

- ۱- پاکزاد، جهانشاه، ۱۳۸۵، مبانی نظری و فرایند طراحی شهری، وزارت مسکن و شهرسازی، شهیدی.
- ۲- توسلی، محمود، ۱۳۷۶، طراحی فضاهای شهری، مرکز مطالعات و تحقیقات معماری و شهرسازی ایران
- ۳- رضوانی، محمدرضا و منصوریان، حسین، ۱۳۸۷، سنجش کیفیت زندگی: بررسی مفاهیم، شاخص‌ها و مدل‌ها و آرایه مدل پیشنهادی برای نواحی روستایی، فصلنامه روستا و توسعه، ۱۱ (۳)، ۱-۲۶
- ۴- سعیدنیا، احمد، ۱۳۸۲، طراحی فضاها و مبلمان شهری، کتاب سبز شهرداری، سازمان شهرداری‌های کشور
- ۵- سیف‌الدینی، فرانک، ۱۳۸۱، فرهنگ واژگان برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای چاپ دوم، انتشارات شیراز
- ۶- شکوهی، حسین، ۱۳۸۹، دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری، انتشارات سمت
- ۷- صدری آرش، بانکیان تبریزی آرزو، رفایی افشار قزلباش، شادی، ۱۳۹۸، تأثیر پیاده‌راه بر افزایش تعاملات اجتماعی در فضاهای شهر، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۹ (۵۴)، ۹۵-۱۰۰
- ۸- غفاری، غلامرضا و امیدی، رضا، ۱۳۸۸، کیفیت زندگی، شاخص توسعه اجتماعی، تهران: نشر شیرازه
- ۹- فرجی ملایی، امین، ۱۳۸۹، تحلیل شاخص‌های کیفیت زندگی شهری و برنامه ریزی برای بهبود آن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تهران.
- ۱۰- قائم، گیسو، ۱۳۸۲، فضای شهری و معلولین، وزارت مسکن و شهرسازی
- ۱۱- کریر، راب، ۱۳۷۵، فضای شهری، انتشارات جهاد دانشگاهی
- ۱۲- لینچ، کرین، ۱۳۸۱، تئوری شکل خوب شهر، ترجمه: سید حسن بحرینی، انتشارات دانشگاه تهران
- ۱۳- مختاری، مرضیه و نظری، جواد، ۱۳۸۹، جامعه‌شناسی کیفیت زندگی، انتشارات جامعه‌شناسان
- ۱۴- مدنی پور، علی، ۱۳۸۴، طراحی فضای شهری (نگرشی بر فرآیند اجتماعی و مکانی)، شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری
- ۱۵- منصوری، سید امیر، ۱۳۸۹، منظر شهری کنترل امر کیفی، مجله منظر، دوره ۲، شماره ۱۱، ۷-۶
- ۱۶- مهندسین مشاور شاران، ۱۳۸۶، طرح تفصیلی منطقه ۳ شهر تهران
- ۱۷- مهندسین مشاور مانیستار پارسه، ۱۳۸۸، طرح ساختارشناسی هویت محله‌ای شهر تهران، گزارش مطالعاتی محله دروس تهران، انتشارات امیدان
- ۱۸- نوریان، فرشاد، عبدالمهدی، ۱۳۸۷، تبیین معیارها و شاخص‌های پایداری در محله مسکونی، شهرنگار، ۵۰، ۴۹-۶۳

- 20- Apparicio, Philippe, Anne-Marie Se'guin, Daniel Naud, (2008) , The Quality of the Urban Environment Around Public Housing Buildings in Montre'al: An Objective Approach Based on GIS and Multivariate Statistical Analysis, Soc Indic Res 86:355-38
- 21- Azahan, A, Jamaluddin, M.J, Lukman, Z. M, Kadaruddin, A, Kadir, A (2009), The Quality of Life in Malaysia's Intermediate City: Urban,European, Journal of Social Sciences – Volume 9, Number1 ,161-165
- 22- Das, Daisy, (2008), Urban Quality of Life: A Case Study of Guwahati, Soc Indic Res 88:297-310
- 23- Evaluation of Urban Quality of Life in Kocaeli and a Comparison of the Life Satisfaction with the European Cities, Soc Indic Res: 94:213-226.
- 24- Lambiri, Dionysia, biagi, bianca , Royuela Vicente , (2007) quality Urban Economics of Life in The conomic and literature, Social Indicators Research 84:1-25
- 25- Martins, I, Sá Marques, T (2009), Evaluating quality of life in cities – Towards new tools to support urban planing (internet, Accessed in 14April 2012)
- 26- Oktay, D and Rustemla, A (2010), Measuring the quality of urban life and neighbourhood satisfaction: Findings from Gazimagusa (Famagusta) Area study international, journal of social sciences and humanity studies Vol 2, No 2, ISSN: 1309-8063 Online
- 27- Pacione, M (2003), Urban environmental quality and human wellbeing a social geographical perspective, Landscape and Urban Planning, 65 :19-30
- 28- Richard D. Young, (2008), Quality of Life Indicator Systems-Definitions, Methodologies, Uses, and Public Policy Decision Making, (Internet, Accessed in 14 April).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

Abstract

With the development of neighborhoods in Tehran metropolis, it is important to improve the quality of life as well as the satisfaction of citizens from their settlements as an important part in urban design. One of the critical discussions of this thesis is increasing efficiency and quality oriented and aspect in localities. Darrou neighborhood, one of the most planned departments in Tehran, has some shortcomings. In the present research, an attempt to address them is to provide suggestions and recommendations for how efficiency and quality based methods and aspects that have been done using AHP method. Data collection was carried out through field visits, interviews with residents, businessmen, elderly people and experts in the area (intervention area) which is generalizable to the whole neighborhood (immediate area). After collecting and analyzing the obtained information, the physical criteria and sub criteria (urban landmarks, mixed use, urban spaces), social economic (urban spaces, social security) and accessibility (transit and public transportation, sidewalk) were determined and alternatives were introduced in three levels (alternative1: natural components, alternative2: artificial components and alternative3: mixed of both of them). Finally, by selecting alternative 3 (combination of natural and artificial components) and providing design appropriate urban furniture, reinforcement of path lighting by considering energy consumption (use of solar panels) in specified distances, restoring and constructing the green space and ... on the way, the researchers were able to take an effective step toward achieving their goal, so that citizens, especially residents of the neighborhood, could experience the quality of their lives.